УДК 631.12.711.17

Гризлюк І.В.
Львівський державний аграрний університет,
кафедра архітектури і планування с.н.м.

ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКО-ВИРОБНИЧИХ КОМПЛЕКСІВ САМОСТІЙНИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ В УМОВАХ ГІРСЬКОЇ ЗОНИ КАРПАТ

© Гризлюк І.В., 2000

Новий тип господарсько-виробничих комплексів самостійних селянських господарств вимагає введення більш сучасного підходу, що базується на засадах фермерства. Особливо це стосується українських Карпат, де збереглися виняткові побутові навички, традиції та естетичні погляди сільського населення. У сучасних умовах потрібно відійти від застарілих методів ведення господарства, які зумовили продовольчу та економічну кризи.

Державна політика перебуває на етапі радикальних змін щодо механізмів управління сільським господарством країни. Розширюється економічна самостійність об'єктів виробництва та підприємництва,змінюються форми власності на земельні та матеріально-технічні ресурси. Такі зміни суттєво трансформують соціально-професійну сферу життєдіяльності сільського населення.

Ми переживаємо етап переходу від командно-адміністративної системи управління до системи, яка характеризується різними формами власності господарювання та типами ведення господарської діяльності. Усе це є новим для українського селянина, який раніше не стикався з проблемами забудови та функціональної доцільності господарства, об'ємно-просторового його вирішення.

Усі ці проблеми не минули сіл гірської зони українських Карпат, де існуюче сільське розселення є продуктом історичного розвитку у різних соціально-економічних та природних умовах і характеризує особливостями, головними з яких є:

а) нерівномірність розселення;

б) різноманітність форм та дисперсність сільського розселення;

в) наявність дрібних поселень та хуторів поряд із крупними селами;

г) значна щоденна та сезонна маятникова міграція;

д) відплив працездатного населення у промислові райони;

е) низька щільність сільського населення;

На існуючі форми архітектурно-планувальної структури населених пунктів та їх розміщення у гірській зоні Карпат найсуттєвіше вплинули природньо-кліматичні фактори (рельєф, клімат, умови освітленості та орієнтації, рослинність та ін.), соціально-економічні умови та інженерно-транспортна інфраструктура. Так, у гірській зоні Карпат, до якої входять території Львівської, Івано-Франківської та Закарпатської областей, склались три основні типи поселень:

- витягнуті вздовж річок та доріг;
- компактні та дисперсні;
- розкидані безпосередньо у долинах та схилах гір.

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

Кожен з цих типів характеризується рядом специфічних особливостей, які суттєво відрізняють їх від планувальної структури сіл на рівнині тих самих областей.

Це, насамперед, формування ізольованих, окремо розташованих садиб, в яких жили сім'ї з двох-трьох поколінь. Зовнішні фактори, які вимагали компактності та максимальної зручності у веденні господарства, сприяли формуванню таких архітектурних комплексів, як "гражда" та "довга хата", де всі приміщення блокуються між собою у певному порядку.Типи таких забудов створювали захист від зовнішніх впливів, що відповідало суворим умовам карпатської зими.

Певні зміни у забудові садиб виникли після колективізації сільського господарства, внаслідок якої виробничі процеси були відірвані від садиби, що відповідало радянській політиці. Створювались колективні господарства великих масштабів виробництва, що потребувало площ під розміщення згрупованого комплексу будівель різного виробничого призначення. Але цей загальноприйнятий принцип планування стикнувся із проблемою відсутності рівнинних ділянок рельєфу. Проблема вирішувалася завдяки забудові окремо розташованих будівель та споруд або групами за функціональним призначенням або дотриманню мінімальних дистанцій між ними для зменшення проблем функціональних зв'язків між спорудами.

Аналізуючи існуючий стан сіл Карпат, де із припиненням виробництва, а згодом із банкрутством колгоспів та руйнуванням виробничих приміщень. Як спосіб покращання ситуації можна запропонувати такі форми роздержавлення господарств:

– поділ майна між працівниками;

– розпродаж майна;

– обов'язковість приватизації землі.

З цього постає проблема трансформації та відновлення розвитку функціонально доцільного нарощування потужностей та економічного розвитку сільського господарства.

Для зменшення копіталовкладень у розвиток господарсько-виробничих комплексів самостійних селянських господарств у гірській зоні Карпат оптимально ефективним є використання існуючих будівель колгоспів та інших організацій.

Завдяки розосередженості житлової та промислової забудов можна досягти максимального ефекту гармонійної організації житлово-виробничого середовища, дотримуючись функціонально зручної, естетично виразної об'ємно-просторової композиції сільського садибного ансамблю і не порушуючи санітарно-гігієнічних норм.

Процес розбудови такого господарства залежить від виробничої спеціалізації, містобудівельної ситуації, розміру первинних капіталовкладень. Передусім необхідно визначити склад всіх життєво необхідних приміщень ,які повинні добудовуватись, та максимально зручно організувати робочий процес, дотримуючись будівельних норм та правил забудови.

Перед забудовою такого господарсько-виробничого комплексу насамперед необхідно розробити план-схему етапності забудови з врахуванням первинно-необхідних споруд для зменшення одноразового вкладення коштів у розбудову. Такий підхід дає можливість у короткий термін розпочати виробляти сільськогосподарську продукцію і заробляти кошти на подальшу розбудову. До *другого* етапу забудови можуть входити будівлі менш стратегічного значення, але пов'язані із головним виробничим процесом. *Третім*, завершальним етапом є добудова решти будівель та завершення оздоблювальних робіт із використанням народних традицій.

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

Також існує схема розвитку з малорозвинутого індивідуального господарства (тобто розбудова існуючої селянської садиби), яка полягає у поступовому розширенні та нарощуванні його виробничих потужностей з переходом у міні-виробниче господарство та з подальшим його розвитком як господарсько-виробничого комплексу.

Не виключений варіант безпосереднього будівництва самостійного селянського господарства. Такий комплекс планується як максимально автономний і технічно довершений за режимом експлуатації. Безумовно, реалізація такої будівельної програми в повному обсязі залежить від соціально-економічних факторів і на перших етапах становлення не під силу фермерові навіть при наявності великих кредитних ресурсів. Тобто планувально-технічне вирішення кожної черги будівництва повинно забезпечувати комплексність розвитку і завершеність планувальної структури на кожному її етапі.

Кожен з цих методів розвитку господарсько-виробничих комплексів має тенденцію до деконцентрації відносно існуючих населених пунктів та формування дисперсної моделі сільського розселення. Це дає можливість для автономного існування господарств, використання сучасних енергозберігаючих технологій (біогазові установки, вітроелектростанції тощо).

Виходячи з розглянутих регіональних особливостей їх організації, слід опрацювати загальні напрямки проектування, концепції регіонального розподілу проектних заходів для повноцінного врахування місцевих особливостей. Нові форми сільськогосподарського виробництва будуть формувати нове матеріальне середовище для побуту, праці та відпочинку, яке знайде відповідне вираження в архітектурно-просторовому вирішенні цих об’єктів.

1. Хохол Ю.Ф. Сельсьское жилище. – К., 1976. 2. Бистряков І.К., Литвинова Л.І., Майборода І.І. та ін. Архітектурно-просторова організація сіл. Питання реконструкції. – К., 1991.

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua